

66 (66).
PEPRONE ANDRANİK TUMASYAN'IN ANLATTIKLARI
(1910, KARS DOĞUMLU)

Babam Andranik Erzurumluydu. Onlar yedi erkek kardeştiler; kardeşlerden biri Harutyun Küçükyan'dı. Kardeşlerden üçü saatçiydi. Babamın dükkânında bir mahzen varmış; Türkler saldırdıklarında onlar mahzende saklanmışlar; 21 yaşında olan kardeşlerini ise Türkler sırtından vurup öldürmüşler. Onun cesedi 8 gün sokakta gömülmemiş vaziyette kalmış. Kardeşler dışarı çıkmaya korkmuşlar. Sonunda annesi başına feracesini giyip oğlunun yanına gitmiş; onun cesedini sırtına alarak götürüp gömmüş.

Dedemin diğer erkek kardeşleri göç etmişler. Babam Sarıkamış'ta kalmış. Erzincan'da Fransızca öğretmenliği yapan bir erkek kardeşleri daha vardı. Onun akıbeti de çok feci olmuş. Türkler gidip amcama : "Emir geldi; göç edeceksiniz" demişler. Amcam ailesiyle evden çıkıp mezarlığa gitmiş; karısına da : "Bir sigara sarıp içeyim" demiş ve aniden düşüp ölmüş. Onun sekiz yaşındaki kızı Arusyak'ı Türkler kaçırıp Türk yetimhanesine götürmüşler. Annem Arusyak'ı yetimhaneden çıkarmış. Küçük yaştaki oğlunu ise Türkler, Bey'in koyunlarını otlatsın diye götürmüşler.

Türklerin Ermenileri baltayla öldürüp, suya attığını hatırlıyorum. Pek çok insan, bunların arasında annemin ağabeyinin karısı da, çocuğuyla birlikte kendini suya attı.

O sırada Rus Ordusu'nun Ermeni gönüllülerle birlikte Erzincan'a doğru ilerlediği haberi yayıldı. Türkler kaçmaya başladılar. Türklerin yanında çobanlık yapan birçok Ermeni çocuk, dağa çıktıkları zaman birbirlerine : "Ekmeği saklayalım; kaçarken lazım olur. Ruslar gelince, onlarla birlikte kaçarız" demiş. Onlar, sünnet edilmiş ve din değiştirmiş olmalarına rağmen ruhen Ermeni-Hıristiyan kalmışlardı.

Erzincan'da, kaçacakları zaman üç Türk asker kendilerini tutup sormuş : "Kimsiniz? Kaçıyorsunuz; yoksa gâvur musunuz?"

- Biz Bey'in çobanlarıyız, diyen Ermeni çocuklar Erzincan'a gitmişler.

Erzincan şehrinde artık Türk kalmamış, Türkler kaçmıştı.

Gece yarısıydı. Birden şehir aydınlandı. Meğer, şehirde kimse kalıp kalmadığını öğrenmek için Ruslar aydınlatma fişekleri atıyorlarmış. Sabah Ruslar geldiklerinde bu çocuklar onlara doğru koşmuşlar. Çocukların üstünde Türk giysileri varmış. Ruslar bunları öldürmeye kalkmış. Onlar ise diz çöküp istavroz çıkartmışlar. Ruslar onlara sormuş : " Siz Ermeni misiniz?"

- Evet, diye cevap vermiş çocuklar, biz Ermeni esirleriz.

Ermeni gönüllüler onlara yardım edip, onları Sarıkamış Yetimhanesi'ne teslim etmişler. Sonra

babam o yetimhaneye gidip : "Burda Küçükyanlardan kim var?" diye sormuş.

Amcamın oğlu yaklaşip ağlayarak şöyle demiş : "Ben Avetis Küçükyan'ın oğluyum."

Babam onu alıp Kars'a göndermiş; zira babamın erkek kardeşleri orda yaşıyorlardı.

Babamın diğer erkek kardeşleri saatçiydiler. Arşavir Ermeni bir kızla evlenip Yerevan'a gitmiş; orda da vefat etmiş.

Ben 1918'de sekiz yaşındaydım ve çok iyi hatırlıyorum; top sesleri duyuldu; Andranik Paşa Kars'a geldi. Evimizin bitişiğinde Çaltikovlar'ın büyük evi vardı. Andranik oraya geldi. Herkes oraya koşuyordu; ben de koştum. Andranik Paşa askeri üniforma giymiş, başında gri kalpağı, toplanmış halka şöyle dedi : "Ermeni Milleti! gönüllü yazılmanız lazım. Mücadele edeceğiz, yoksa burası mezarınız olacak."

Rus Ordusu geri çekilme emri aldı; zira Rusya'da Devrim patlak vermişti. Türkler fırsattan faydalanıp Sarıkamış ve Kars'a girdiler. Bütün Ermeniler göç etmek için araba kiralyıyorlardı.

Annem çok becerikliydi; gece vakti, Türkler henüz Kars'a girmeden, kaynıyla yolda yememiz için ekmek pişirdiler, kavurma hazırlayıp getirdiler. Ama Türkler şehre girmeye başlamıştı. Ruslar 200 Ermeni gönüllüyle birlikte geri çekiliyordu. Yolda Türkler Ruslara ateş açıyordu; ama Ermeni gönüllülerin treni yoluna devam etmiş ve kurtulmuşlardı.

Biz Vayenni-Gruzinski yoluyla Tiflis'ten Vladikavkaz'a kadar gittik. Yolda Çeçenler üstümüze saldırdılar; kimin neyi varsa gasp ettiler; kızları dağlara kaçırdılar. Biz Vladikavkaz'a askeri trenle gittik. Ama ablam korkudan vefat etti. Amcam Erzincan'daydı; sadece onun iki çocuğu kurtulabildi; diğerleri katledildiler.

Biz büyük bir sülaleydik; o sülalenin yarısı katledildi, yarısı kurtuldu. Vladikavkaz'dan Armavir'e kaçtık; zira bazen Bolşevikler gelip tehdit ediyorlardı, bazen de Menşevikler. Bir keresinde babam ve annem kapının önünde duruyorlarmış. Silahlı bir Bolşevik gelip onlara : "Ne? Siz kadetleri mi bekliyorsunuz?" diye sormuş.

Bir komşu da ona : "Bunlar muhacir, sen neden bahsediyorsun?" demiş ve o şekilde kurtulmuşuz.

Armavir Şehri'nin içinde de çatışmalar yaşanıyordu. Sonra çatışmalara ara verildiğinde, ölüleri toplayıp gömüyor, yaralıları da götürüyorlardı. Armavir'den ayrıldık. Yayan olarak Kavkaz'a vardık. Sonunda da Rostov'a ulaştık. Okula gittik. Sonra da Moskova'ya taşındık.

1920'de Ermenistan'da Sovyet iktidarı kuruldu. Babam bir ev satın almak istiyordu. Yeniden Vladikavkaz'a geldik. Babam çok ağır bir şekilde hastalandı.

Annem babamın bakımını bana bırakmış, kendisi ise bir doktor çağırmaya gitmişti. Doktor gelene kadar babam vefat etti.

Sonra zaten ben Punyatyan Şavasp'la evlendim. Sırasıyla Rostov'a, Moskova'ya ve İran'a gittik. Ben artık 23 yaşındaydım. İran'da Margo'yu, Lizik'i ve Aharon'u doğurdum. Orda 40 yıl kaldık. Şavasp çok değerli bir adamdı; mükemmel bir eş ve babaydı; çok çalışkan ve aktif bir kişilikti; ama iyi kadınları da takdir ediyordu. O hep : "Her başarılı erkeğin arkasında duran akıllı bir kadın vardır" derdi. Sonra İngiltere'ye ve Amerika'ya gittik. Şimdi ise İtalya'da yaşıyorum.